

тесту дозволяє більш чітко діагностувати особливості емоційного реагування на ситуації незадоволення потреби у дорослості, самостійності, незалежності з боку значущих дорослих – батьків, вчителів, особливості переживання фрустраційних станів в ситуаціях нереалізованості потреби у компетентності, визнанні з боку референтної групи. Результати діагностики на основі модифікованого тесту показали більший відсоток екстрапунітивних реакцій, спрямованих на дорослих як зовнішню причину, джерело перепон та звинувачень, більший відсоток використання самозахисного типу реакції, пов'язаного з питанням власної провини, меншу кількість NP – реакцій, що виражається у готовності індивіда розв'язати проблему. Це дозволяє розглядати “підлітковий” варіант тесту як більш чутливий до емоційного реагування підлітків в значущих для них ситуаціях. Таким чином, статистично достовірні результати, отримані нами в процесі стандартизації та валідації методики, дозволили визначити модифікований варіант методики для підлітків як такий, що може бути застосований для подальших досліджень серед генеральної сукупності.

Список використаних джерел

1. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика/ А.А. Бодалев, В.В. Столин. – СПб.: Речь, 2006. – 440 с.
2. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике/ Л.Ф.Бурлачук, С.М. Морозов. – СПб.: Питер, 2001. – 528 с.
3. Тест Розенцвейга (детский и взрослый варианты)[Учебно-методическое пособие]/ Сост. И.Б. Дерманова. – СПб.: Речь, 2002. – 62 с.

The article deals with the results of creation, standardization and validity of the modified variant of Rosenzweig's methods for adolescents.

Key-words: frustrative reactions, standardization, validity, methods, adolescents.

Отримано: 12.03.2010

МАТЕРИНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЖІНКИ

У статті обґрунтовується доцільність використання та сутнісний зміст терміна “материнська ідентичність”; розкривається співвідношення даного психологічного конструкту з термінами “особистісна ідентичність”, “гендерна ідентичність”, “національна ідентичність” та ін. Висвітлюється питання співвідношення різних видів ідентичності у структурі Я-концепції особистості жінки.

Ключові слова: ідентичність, материнська ідентичність, особистісна ідентичність, соціальна ідентичність, Я-концепція.

В статтю обґрунтовується целесообразность использования и содержание термина “материнская идентичность”; раскрывается соотношение этого психологического конструкта с терминами “личностная идентичность”, “гендерная идентичность”, “национальная идентичность” и др. Освещается вопрос соотношения разных видов идентичности в структуре Я-концепции личности женщины.

Ключевые слова: идентичность, материнская идентичность, личностная идентичность, социальная идентичность, Я-концепция.

Актуальність проблеми. Сьогодні одним з перспективних напрямків розвитку психологічного знання є вивчення питань відповідального батьківства і материнства, вагітності, проблем абортів та післяабортного синдрому тощо. Враховуючи щоразу зростаючу кількість праць, присвячених окресленій тематиці, можна говорити про виділення в окрему наукову галузь психології батьківства [3; 8; 12-14; 16], предметом вивчення якої виступають психологічні особливості становлення жінки як матері і чоловіка як батька. Це молода галузь, і одним з її завдань є розробка та обґрунтування власного понятійного, термінологічного апарату. Так, наприклад, у дослідженнях, присвячених вивченню особливостей становлення материнства, обґрунтовується поняття материнської потребнісно-мотиваційної сфери (Філіппова Г. Г.). Розкривається її структура (потребнісно-мотиваційний блок, операційний та ціннісно-смісловий блоки), функції, етапи становлення в онтогенезі [12–14]. Також вказується, що материнська потребнісно-мотиваційна сфера входить до складу репродуктивної системи. І переважна більшість наукових досліджень в руслі психології материнства спираються власне на такий підхід – вивчення

материнства як потребнісно-мотиваційної сфери особистості жінки (Брутман В. І., Васильєва О. С., Мальована Ю. М., Мещеракова С. Ю., Лискіна Н. І., Родіонова М. С. та ін.). Якщо ж уважно проаналізувати основні положення даного підходу, то можна зробити висновок, що така позиція передбачає дослідження материнства як забезпечення відповідних умов для розвитку дитини (як систему дитячо-материнських взаємин). Натомість проблема самосприймання і переживання жінкою себе як матері розглядається досить незначною мірою – в основному у контексті вивчення психологічної адаптації до вагітності. Такий підхід недостатньо розкриває материнство як частину власне особистісної сфери жінки. Залишаються малодослідженими багато питань. До прикладу, як жінка оцінює себе як матір? Як можна оптимально дослідити характерні психологічні відмінності “добрих” матерів, матерів з різного роду девіаціями, психічними відхиленнями, юних матерів? Якими характеристиками доцільно користуватися для опису “доброї” чи “середньостатистичної” матері? За допомогою яких методів можна здійснювати такі дослідження? Який категоріальний апарат доцільно використовувати для оцінки материнських якостей? Яке значення має материнство для самореалізації жінки? та ін.

Повторимо ще раз, *розгляд материнства як потребнісно-мотиваційної сфери – це вивчення материнства з точки зору дитячо-материнських взаємин*. Безперечно, це потужний, добре теоретично та експериментально обґрунтований напрям, чудово систематизований завдяки, найперше, праці Г. Г. Філіппової. Разом з тим, з нашої точки зору, *сьогодні доцільно розвивати дослідження і в іншому напрямі – вивчати феномен материнства з позиції самосприймання, переживання, самоосмислення жінки як матері в ракурсі того, яке місце займає материнство в особистісній сфері жінки, її Я-концепції, Я-образі*. Тому метою нашої роботи є дослідження питання доцільності введення у науковий обіг поняття “материнська ідентичність”, обґрунтування його сутнісного змісту та співвідношення з іншими важливими психологічними конструктами – особистісною ідентичністю, гендерною, професійною, національною, громадянською та іншими видами ідентичності.

Коли ми вивчаємо людину, як представника етнічної спільноти, ми говоримо про етнічну ідентичність, вивчаємо громадянина – стверджуємо існування громадянської ідентичності. Досліджуємо людину як працівника у певній сфері діяльності – обґрунтовуємо поняття професійної ідентичності, вивчаємо психологічні особливості чоловіків і жінок – вказуємо на гендерну ідентичність. А ще в психології особистості відомі поняття особистісної та соціальної

ідентичності, тілесної, статевої, рольової, ядерної, усвідомленої і неусвідомленої та інших видів ідентичності [1-2; 5-7; 10-11; 17-26].

Сім'я, народження і виховання дітей – це та сфера, в яку жінка вкладає багато, а інколи і максимум зусиль, енергії, часу. Роль матері і пов'язані з нею думки, емоції, почуття, дії та вчинки, поведінка загалом займають чільне місце в житті жінки. Інколи (сьогодні вже – інколи) материнство може мати більшу вагу, ніж професійні обов'язки чи громадянська позиція. Тому ми маємо право говорити про таке психологічне утворення, як материнська ідентичність. З нашої точки зору, обґрунтування теоретичного конструкту “материнська ідентичність” та його експериментальне вивчення дасть змогу систематизувати і оптимізувати дослідження жінки як матері, дозволить виявити реальне місце та значення материнства у структурі особистості жінки, а також стане поштовхом для розвитку і вдосконалення системи психологічної допомоги дівчатам, які готуються до сімейного життя, вагітним жінкам та матерям.

Перш ніж приступити до теоретичного осмислення конструкту “материнська ідентичність”, проаналізуємо поняття ідентичності, її структуру, генезис, особливості становлення, взаємозв'язку з іншими психологічними конструктами (Я-образ, Я-концепція, особистість, різні види ідентичностей тощо), охарактеризуємо наявні в науці підходи до вивчення ідентичності та її видів.

Питання ідентичності вивчалися у психології з різних позицій, зокрема можна виділити такі підходи до дослідження виокремленого питання.

I. Психоаналітичний підхід, в руслі якого найбільш суттєвий внесок у вивчення ідентичності належить Е. Еріксону. Згідно з положеннями його концепції ядром, навколо якого будується особистість, є “его-ідентичність”. Е. Еріксон вказує, що розвиток ідентичності неможливий поза синтезом ідентифікацій, які мали місце в процесі соціалізації [5]. Еріксон стверджував, що ідентичність розвивається протягом всього життя людини, цей процес охоплює одночасно диференціацію та інтеграцію різних взаємопов'язаних елементів (ідентифікацій), які утворюють для кожної людини унікальну структуру.

II. Когнітивний підхід (Г. Брейкуелл, Дж. Тернер, Г. Теджфел, М. Яромовіч та ін.). *Ідентичність* уявляється як когнітивна система, що має дві підсистеми: *особистісну і соціальну*. За Г. Теджфелом [25], це два полюси єдиного біполярного континууму, вибір форми поведінки в якому здійснюється залежно від того, яка саме ідентичність актуалізується. Соціальна ідентичність розуміється як та частина індивідуальної Я-концепції, котра зв'язана зі знаннями

індивіда про власну приналежність до соціальної групи або кількох груп разом з ціннісними та емоційними проявами цієї приналежності. Особистісна ідентичність визначається через фізичні, інтелектуальні та моральні особистісні риси.

На думку Г. Брейкуелл [6], динаміка ідентичності людини – це процес безперервної діалектичної взаємодії особистісної і соціальної ідентичності. Ідентичність людини є результатом взаємодії особистісної та соціальної ідентичностей. Структура ідентичності розвивається протягом всього життя людини у відповідності зі змінами соціального контексту. Причому одні люди володіють строгою ієрархічною структурою змістовних елементів ідентичності, а інші – лише хаотичним набором окремих елементів.

III. Вивчення ідентичності в руслі символічного інтеракціонізму (Е. Гоффман, Дж. Г. Мід, Р. Фогельсон, Дж. Хабермас та ін.). Так, Дж. Мід під ідентичністю розумів здатність сприймати свою поведінку та життя як єдине ціле [10]. Вчений також розглядає стадії або форми інтерсуб'єктивної активності як основи розвитку ідентичності: мова (“лінгвістичний акт”), гра і колективна гра. Граючись, дитина вчиться відноситися до ідентичності інших, починає відчувати роль не лише іншого, але й свою, оскільки її ідентичність підтверджується реакціями інших учасників гри. Ідентифікуючи себе під час гри зі значимим іншим, дитина формує власну ідентичність.

Ю. Хабермас запропонував концепцію балансу ідентичності: особистісна та соціальна ідентичності являють собою два виміри і в сукупності утворюють Я-ідентичність. Вертикальний вимір – особистісна ідентичність – забезпечує зв'язність історії життя людини. Горизонтальний вимір – соціальна ідентичність – забезпечує можливість виконувати різні вимоги всіх ролевих систем, до яких належить людина.

IV. Статусний підхід Дж. Марсія, згідно з якими ідентичність розглядається як структура его – внутрішня, самотворювана, динамічна організація потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії. Вчений висунув гіпотезу, згідно з якою ідентичність проявляється через спостережувані паттерни “вирішення проблем” [6].

V. Ціннісно-вольовий підхід А. Ватермана. На думку вченого, ідентичність пов'язана з наявністю чіткого самовизначення, котре включає вибір цілей, життєвих цінностей, яким людина слідує протягом всього життя. А. Ватерман виокремлює чотири сфери життя, найбільш значущі для формування ідентичності: 1) вибір професії; 2) прийняття та переоцінка релігійних та моральних переконань; 3) вироблення політичних поглядів; 4) прийняття

набору соціальних ролей, включаючи статевої ролі та очікування стосовно подружжя і батьківства [26].

VI. Структурно-динамічний напрям у вивченні ідентичності, представниками якого є в основному вітчизняні науковці (Б. Г. Ананьєв, М. Й. Боришевський, П. В. Лушин, В. В. Столін, Л. Б. Шнейдер, В. А. Ядов та ін.). Працюючи в руслі даного напрямку, відомий психолог Л. Б. Шнейдер розглядає ідентичність як синтез всіх характеристик людини в унікальну структуру, яка визначається і змінюється в результаті орієнтації в соціальному середовищі, котре постійно змінюється. Соціальними психологами (К. В. Коростеліна, С. Московічі, Л. Е. Орбан-Лембрик, Г. У. Солдатова, Дж. Шрогер, С. Стрікер та ін.) соціальна ідентичність розглядається як важливий регулятор міжгрупових стосунків. Вказується, що для вивчення соціальної ідентичності необхідно використовувати генетичний (С.Д.Максименко) та структурний (Б. Г. Ананьєв) підходи. Загалом, під ідентичністю розуміють *динамічну структуру*, що розвивається нелінійно і нерівномірно та визначається прагненням особистості до цілісності. Крім того, В. А. Ядов вказує, що *соціальна ідентичність* має ієрархічну будову, проте питання про взаємовплив різних соціальних ідентичностей залишається ще недостатньо вивченим.

У даному контексті для нас є дуже цікавою думка С. Московічі. Вчений вказував, що *основу ідентифікаційної матриці людини складає велика сукупність ідентичностей. І саме та ідентичність, яка стає провідною на певний момент, організує свою ієрархію і свій порядок в структурі ідентифікаційної матриці. Саме вона визначає параметри, за якими відбувається соціально-психологічне порівняння* [22].

Як бачимо, у зарубіжній і вітчизняній науковій думці склалися традиції дослідження ідентичності як індивідуального та соціального феномена [1-2; 4-7; 10-11; 17-26]. Найчастіше виділяють два аспекти ідентичності: особистісний і соціальний. Особистісна ідентичність – це динамічна структура, яка визначається прагненням людини до цілісності, вона розвивається протягом усього життя, проходить через подолання криз, може змінюватися в прогресивному і регресивному напрямках. Зміни ідентичності обумовлені соціальними змінами. Соціальна ідентичність – це цілісне динамічне утворення, яке виступає як система ключових соціальних конструктів особистості. Вона активно конструюється суб'єктом, котрий перебуває у ситуації переоцінки свого місця в новому соціальному середовищі, під час соціального порівняння. Соціальна ідентичність є когнітивно-мотиваційною основою сприйняття індивідом соціальних цінностей. Головний смисл цієї системи спрямований на

забезпечення адаптації до соціальних умов [7, с. 84]. Розвиток соціальної ідентичності полягає в синтезі ідентифікацій, що спостерігаються в процесі соціалізації. Вирішальну роль у становленні особистісної та інших видів ідентичності відіграє процес соціалізації. В основі механізму ідентифікації лежать три компоненти: когнітивний, емоційний та поведінковий. Система соціальних ідентичностей особистості є структурним елементом Я-концепції особистості. Свідомість людини організована за типом ідентифікаційної матриці, величина якої залежить від кількості соціальних груп та соціальних ролей, з якими людина себе ідентифікує (рис. 1.).

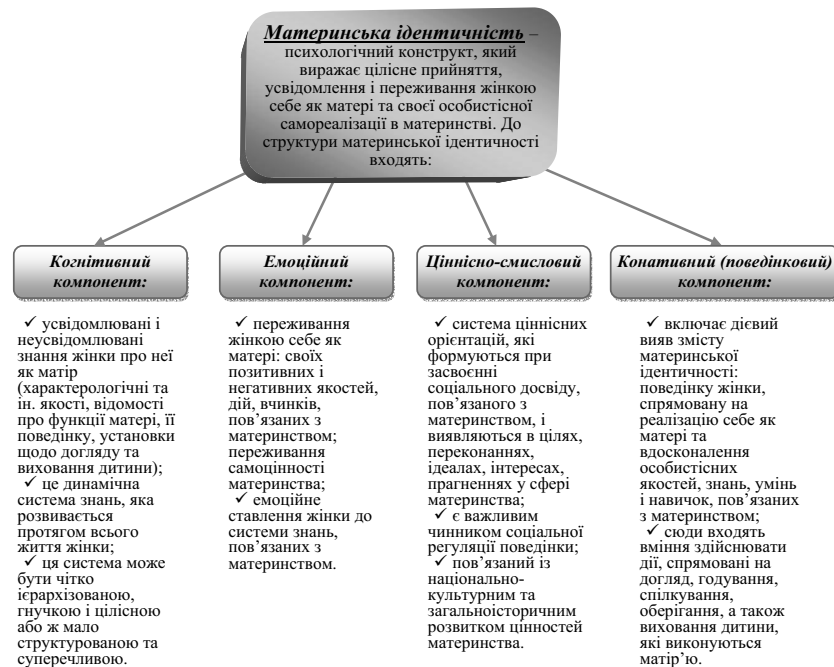

Рис. 1. Схематичне зображення структури материнської ідентичності

Перш ніж приступити до осмислення конструкту “материнська ідентичність”, розглянемо питання співвідношення понять різних видів ідентичності та Я-концепції, що дасть нам змогу більш чітко і точно визначити місце материнства у структурі особистості.

Як вказує відомий український соціальний психолог Л. Е. Орбан-Лембрик, Я-концепція – це “цілісний, хоч і не позбавлений внутрішніх суперечностей образ власного “Я”, стійка, певною мірою

усвідомлена система уявлень індивіда про себе, на основі якої він вибудовує свою взаємодію з іншими людьми і ставлення до себе” [9, с.84]. Я-концепція – це оцінно-пізнавальна система, яка формується під впливом досвіду кожного індивіда. Ця система становить основу вищої саморегуляції людини, на базі якої вона будує свої стосунки зі світом, що її оточує [2, с. 342–343]. Враховуючи попередні відомості, можна сказати, що Я-концепція є об'єднуючим центром матриці ідентичностей людини.

Розглядаючи динаміку становлення жінки як матері, можна зауважити, що тут можливі кілька шляхів соціально-психологічного розвитку ситуації – сприятливий, коли становлення жінки як матері завершується формуванням материнської ідентичності, і несприятливий, коли формується дифузна материнська ідентичність або жінка виконує роль матері формально і материнська ідентичність не формується взагалі.

Перш ніж розглянути сприятливий шлях становлення жінки як матері, зауважимо, що ми приймаємо періодизацію онтогенетичного розвитку материнства, яку запропонувала Г. Г. Філіппова, і вважаємо, що під час розгортання всіх шести етапів онтогенезу поруч із становленням материнства як потребнісно-мотиваційної сфери відбувається процес становлення материнської ідентичності як її центрального утворення.

За умов благополучного перебігу перших чотирьох етапів онтогенезу материнства (взаємодії з власною матір'ю, ігрового, етапу няньчення, етапу диференціації мотиваційних основ материнської і статевої сфер [12-14]), коли дівчинка має стійкий позитивний емоційно-психологічний зв'язок з власною мамою, отримує перший, причому позитивний досвід взаємодії з немовлятами (молодші братики-сестрички, племінники), відбувається процес ідентифікації дівчинки з матір'ю та закладаються основи самоідентифікації з роллю матері. Під час наступного етапу – взаємодії з власною дитиною (вагітність, пологи, післяпологовий період) ці процеси інтенсифікуються – в першу чергу у зв'язку з переживаннями першої вагітності (криза першої вагітності, яка вивчалася Н. В. Боровиковою, М. Б. Гасюк, О. А. Ряпловой, Т. М. Титаренко та ін.). Результатом конструктивного завершення п'ятого і переходу до шостого етапу онтогенезу материнської сфери (формування материнської прив'язаності і любові до дитини як до особистості) є формування материнської ідентичності як центрального утворення материнської потребнісно-мотиваційної сфери.

Оскільки механізми ідентифікації та самоідентифікації базуються на виокремленні когнітивної, афективної та комунікативно-

дійової граней цих процесів, то можна стверджувати, що *структура материнської ідентичності включає когнітивний, емоційний та конативний (поведінковий) компоненти*. Також вона тісно пов'язана із ціннісно-сисловою сферою особистості.

Вирішальну роль у формуванні материнської ідентичності відіграють когнітивний та емоційний компоненти ідентифікації. Чим більш чітко та емоційно позитивно забарвлено представлена у свідомості та самосвідомості людини система відповідних знань, пов'язаних із функціями матері, її поведінкою та іншими психологічними характеристиками, тим інтенсивніше і гармонійніше проходить процес самоідентифікації жінки як матері, тим більш визначенішою є структура материнської ідентичності, а також її збалансоване входження до загальної структури Я-концепції особистості.

Когнітивний компонент материнської ідентичності включає систему усвідомлених та неусвідомлюваних знань жінки про неї як матір: основні характерологічні та інші якості, відомості про функції матері, її поведінку та установки, пов'язані з доглядом і вихованням дитини тощо. Ця система знань динамічна і розвивається протягом всього життя жінки, вона може бути чітко ієрархізованою, гармонійною і гнучкою або ж мало структурованою і суперечливою. Тому можна говорити про цілісність та гармонійність чи дифузність і суперечливість структури материнської ідентичності.

Емоційний компонент материнської ідентичності включає емоційне ставлення жінки до системи знань, пов'язаних з материнством, переживання нею себе як матері: своїх позитивних і негативних якостей, дій, вчинків, пов'язаних з материнством, переживання самоцінності материнства. Підкреслимо, що тут материнство слід розуміти ширше, ніж систему дитячо-материнських взаємин, адже, наприклад, питання прийняття жінкою рішення про народження або не народження другої/третьої дитини чи оцінка своєї спроможності поєднувати материнство з професійною кар'єрою та інші проблеми теж належать до сфери материнства, але виходять за рамки інтересів виключно дитини у дяді "матір-дитя", передбачаючи осмислення жінкою в першу чергу себе як особистості та своєї самореалізації.

Ціннісно-сисловий аспект материнської ідентичності представлений системою ціннісних орієнтацій, які формуються при засвоєнні соціального досвіду, пов'язаного з материнством, і виявляються у цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах у сфері материнства. Ціннісно-сисловий аспект, поряд із когнітивним, є важливим чинником соціальної регуляції материнської поведінки.

Його змістове наповнення пов'язане із національно-культурним та загальноісторичним розвитком цінностей материнства.

Конативний (поведінковий) компонент материнської ідентичності включає дієвий вияв змісту материнської ідентичності: поведінку жінки, спрямовану на реалізацію себе як матері та вдосконалення особистісних якостей, знань, умінь і навичок, пов'язаних з материнством. Зміст даного компонента тісно пов'язаний зі змістом операційного блоку материнської потребнісно-мотиваційної сфери в інтерпретації Г. Г. Філіппової.

Всі компоненти материнської ідентичності тісно пов'язані між собою, зміни змісту будь-якого з них впливають на всі інші та динаміку змісту материнської ідентичності загалом.

Підсумовуючи вище сказане, сформулюємо робоче визначення психологічного конструкту "материнська ідентичність".

Материнська ідентичність – це психологічний конструкт, який виражає цілісне прийняття, усвідомлення і переживання жінкою себе як матері та своєї особистісної самореалізації в материнстві. Материнська ідентичність є центральним утворенням материнської потребнісно-мотиваційної сфери, соціально-психологічним результатом когнітивно-емоційних та ціннісних процесів ідентифікації жінки з роллю матері. Схематично структуру материнської ідентичності наводимо на рис. 1.

Враховуючи основні положення концепції множинної особистості У. Джемса, его-психології Е. Еріксона, теорії балансу ідентичності Ю. Хабермаса (особистісна ідентичність як вертикальний вимір, який забезпечує зв'язність історії життя людини), концепції ідентифікаційної матриці С. Московічі та ін. вище представлених підходів до вивчення ідентичності, ми пропонуємо таке представлення взаємозв'язків та взаємовідношень понять "материнська ідентичність", "особистісна ідентичність", "гендерна ідентичність" та ін. Всі ці психологічні утворення входять до структури Я-концепції особистості, поєднуються посередництвом становлення особистісної ідентичності, зміст котрої збагачується змістом інших видів ідентичності та, у свою чергу, впливає на динаміку їх формування. Залежно від того, у якій соціально-психологічній ситуації перебуває індивід, відповідний їй вид ідентичності стає динамічним центром Я-концепції особистості. Так, під час відстоювання своїх громадянських прав і свобод динамічним центром Я-концепції індивіда буде громадянська ідентичність. Під час виконання професійної діяльності центральним елементом виступатиме професійна ідентичність. Ситуація самореалізації жінки як матері актуалізує як динамічний центр Я-концепції материнську

ідентичність. Всі види ідентичності взаємопов'язані. Так, зміст, наприклад, національної ідентичності, зокрема її ціннісно-смыслового компонента впливає на змістове наповнення ціннісно-смыслового компонента материнської, громадянської, професійної й інших видів ідентичності. Схематично даний процес відображений на рис. 2 (у тривимірному просторі ця схема нагадує будову молекули). Схема наведена для ілюстрації представленого нами осмислення питання материнської ідентичності та її місця у структурі особистості. Вона не претендує на повне висвітлення змісту Я-концепції та її елементів, адже Я-концепція включає в себе також інші психологічні утворення та види ідентичностей, різні у різних людей. Для побудови максимально повної описової системи змісту Я-концепції потрібні додаткові дослідження.

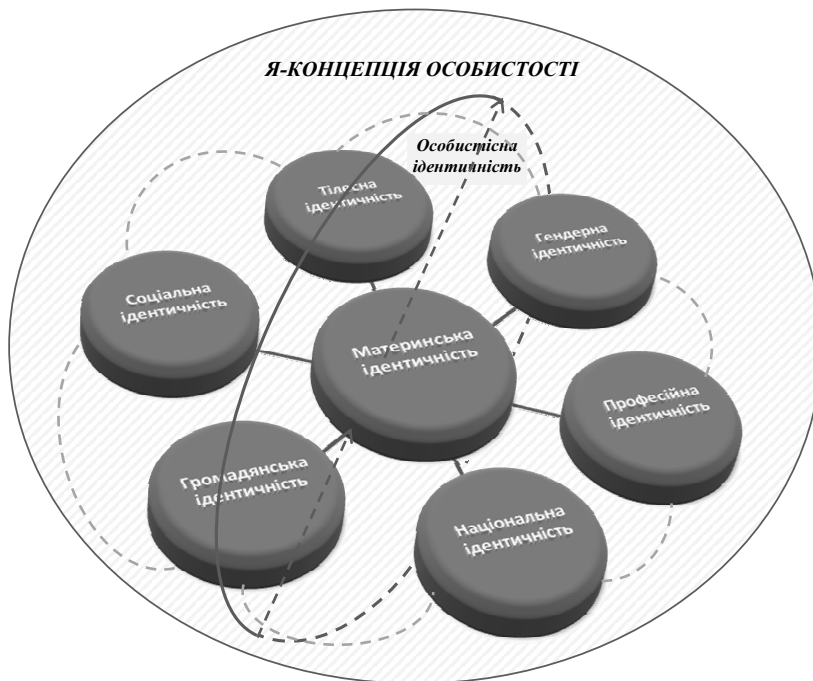

Рис. 2. Схематичне зображення співвідношення понять "Я-концепція", "особистісна ідентичність" ("Я-образ"), "материнська ідентичність", "гендерна ідентичність" та ін.

Як показує практика, зокрема результати досліджень різних психотерапевтичних напрямів, успішність функціонування особи-

стості залежить, серед іншого, від вміння індивіда усвідомлювати з позиції якої ідентичності він діє у конкретній ситуації. Так, взаємодія між членами сім'ї у домашньому колі, коли один з них вибудовує свою поведінку під впливом функціонування професійної ідентичності, неминуче породжуватиме сімейні конфлікти. Наприклад, якщо "добра ласкава матір" перенесе ці свої якості (зі змісту материнської ідентичності) у сферу професійних взаємин, вона зіткнеться з маніпулюванням її "материнською добротою" серед колег.

Отож, однією з передумов успішного функціонування особистості є здатність до усвідомлення себе в конкретній ідентичності, а відтак – здатність до гнучкої і збалансованої, гармонійної перебудови динамічної структури своєї Я-концепції відповідно до вимог соціально-психологічної ситуації. Це – практично ідеальний варіант. На практиці ми частіше зустрічаємо явища дифузної особистісної ідентичності, суперечливості структури Я-концепції, інертності (чи й застрягання) переходу особистості від одного виду ідентичності до іншого під час зміни соціального контексту. У зв'язку з цим маємо значне поле для подальших досліджень впливу змістового наповнення Я-концепції на успішність самореалізації особистості.

Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити такі **висновки**: материнська ідентичність – це психологічний конструкт, який виражає цілісне прийняття, усвідомлення та переживання жінкою себе як матері та своєї особистісної самореалізації в материнстві. Материнська ідентичність включає когнітивний, емоційний, ціннісно-смысловий та поведінковий компоненти. Всі компоненти взаємопов'язані між собою і взаємообумовлюють один одного. Залежно від особливостей соціальної ситуації, материнська ідентичність може перебувати в центрі ідентифікаційної матриці Я-концепції особистості жінки. Причому ідентифікаційна матриця являє собою складну динамічну систему взаємопов'язаних між собою видів ідентичності, набір яких є різним у різних людей. Перспективами подальших досліджень є вивчення видів материнської ідентичності, особливостей динаміки її становлення та розвитку, а також вивчення співвідношення різних видів ідентичності у структурі Я-концепції особистості та їх дієвого вияву у різних видах діяльності.

Список використаних джерел

1. Березін А. М. Психологічні чинники генези національної самосвідомості особистості. – 19.00.07. "Педагогічна і вікова психологія": Автореферат канд. дис. / А. М. Березін. – К., 2002. – 18 с.

2. Варій М. Й. Психологія особистості: Навч. пос. / М. Й. Варій. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 592 с.
3. Гасюк М., Шевчук Г. Вагітність як нормативна криза особистості жінки / М.Гасюк, Г.Шевчук Г. // Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні: Збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 132-133.
4. Гордієнко В., Коpecь Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Гордієнко, Л. Коpecь. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 304 с. – Бібліогр.: с. 302.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эриксон – М., 1996. – 634 с.
6. Зливков В. Л. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології / В. Л.Зливков // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 128-136.
7. Иванова Н. Л., Мазилова Г. Б. Изменения этнической и гражданской идентичности в новых общественных условиях / Н. Л.Иванова, Г. Б.Мазилова // Вопросы психологии. – № 2 (март-апрель). – 2008. – С. 83-93.
8. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В.Овчарова. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2003. – 319 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник / Л.Е.Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с. (Альма-матер).
10. Психология самосознания. Хрестоматия / [под ред. В.Я.Райгородского]. – Самара: Издательский Дом “Бахрах-М”, 2003. – 672 с.
11. Солдатова Г. У. Этническая идентичность // Психология самосознания / Под ред. В. А. Ядова. – Самара: Изд. дом “Бахрус”, 2000. – С. 656-667.
12. Филиппова Г. Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии / Г. Г.Филиппова // Вопросы психологии. – 2001. – № 2. – С. 22-36.
13. Филиппова Г. Г. Материнство: сравнительно-психологический подход / Филиппова Г. Г. // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20, № 5. – С. 81-88.
14. Филиппова Г.Г. Психология материнства: Учеб. пособие. / Г.Г.Филиппова. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 240 с.
15. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. / Л.Хьел, Д.Зиглер. – СПб.: Питер, 2001. – 608 с.
16. Шевчук Г. С., Іщук О. Ю. Історичний аспект становлення досліджень у галузі психологічної допомоги жінці під час вагітності та народження дитини / Г.С.Шевчук, О. Ю. Іщук // Вісник Чернігівського державного педагогічного ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Випуск 41. Серія: психологічні науки: Збірник наукових праць у 2-х т. – Чернігів: ЧДПУ, 2006. – Вип. 41. – Том 2. – С. 181-184.
17. Balsam A. R. The pregnant mother and the bode image of the daughter // American Psychoanalysis Assn., 1996. – Suppl. 44. – P. 401-427.
18. Chernin K. The Woman Who Gave Birth to Her Mother: Seven Stages of Change in Women’s Lives. New York: Viking Penguin, 1998. – 439 p.
19. Chodorow N. Theoretical gender and clinical gender // J. Amer. Psychoanal. Assn., 1996. – Suppl. 44. – P. 215-241.
20. Dahl K. Presenter. In her mother’s voice: reflections on femininity and the superego // Scientific Meeting of the Western New England Psychoanalytic Society, 1999. – February., 20. – P. 63-75.
21. Hogg M., Abrams D. Social motivation, self-esteem and social identity // Social identity theory: Constructive and critical advances. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1990. – P. 28-47.
22. Moscovici S. Notes towards a discription of Social Representation // European Journal of Social Psychology. – 1988. – V. 18. – P. 45-59.
23. Stern D. The Motherhood Constellation: A Unified View of Parent-Infant Psychotherapy. – New York: Basic Books, 1995. – 356 p.
24. Stern D. & Bruschiweiler-Stern N. The Birth of a Mother: How the Motherhood Experience Change you Forever. – New York: Basic Books, 1998. – 282 p.
25. Tajfel H. Individuals and groups in social psychology // Brit. J. of Soc. and Clin. Psychol. 1989. № 18. – P. 183-190.
26. Waterman A. S. Identity development from adolescence to adulthood: an extension of the theory and review of research // Development psychology. – V. 18. – № 3. – 1982. – P. 341-358.

The article considers problem of determinations of the contents of the term “maternal identity” opens the correlation this psychological term with term “individual identity”, “gender identity”, “national identity” and others. To explain question of the correlation of the miscellaneous type identity in structure Self-conception personalities of women.

Key words: identity, maternal identity, individual identity, social identity, Self-conception.

Отримано: 9.03.2010